

DÜNDEN BUGÜNE TÜRKİYE'DE RADYO YAYINCILIĞI

Prof.Dr. Huriye KURUOĞLU*

ÖZET

Çalışma, günümüzde Türkiye'deki radyo yayıncılığının genel bir panoraması denebilecek bir nitelik taşımaktadır. Türkiye'de ilk kez 1921 yılında test yayınları şeklinde gerçekleştirilen radyo yayınları, gerçek yayıncılık anlamında 1927 yılında hayata geçmiştir. Farklı düzenlemeler ve yönetimler altında da olsa, yaklaşık 60 yıl devlet tekelinde bir yayın faaliyeti olan radyo yayıncılığı, 1994 yılında özel yayıncılık dönemine geçmiştir. Çalışma, devlet tekelinde gerçekleştirilen ve özel yayıncılık dönemindeki radyo yayıncılığı olmak üzere iki temel bölüme ayrılmıştır. TRT tekeline geçinceye kadarki süreç olan 1927-1964 yılları arasında kısa bir dönem tecimsel yayıncılık denebilecek, zaman zaman çok ortaklı bir yayıncılık süreci yaşanmış, 1964 yılında ise TRT kurulmuştur. TRT tekelinin fiilen kalktığı 1992, yasal düzenlemelerin getirildiği 1994 yılından sonra ise kamu yayıncılığını sürdüren TRT radyolarının yanı sıra yerel, bölgesel ve ulusal olarak sayıları 1196'ya ulaşan özel radyoların da yayına başladığı yeni bir döneme geçilmiştir. Tüm bu dönemler, o günlerin siyasal ve toplumsal koşulları da göz ardı edilmeksizin incelenmeye çalışılmıştır. Sonuç bölümünde ise konu kısaca özetlenecek ve A.B kriterleri açısından günümüz Türkiye'sindeki radyo yayıncılığının görünümüne dair kısa görüş ve öneriler sunulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Radyo Yayıncılığı, Türkiye, TRT

ABSTRACT

This study provides a general overview of radio broadcasting in Turkey, which began as testing in 1921 and the actual broadcasting starting in 1927. Under different regulations and managements, radio broadcasting in Turkey remained a government monopoly for approximately 60 years. In 1994, broadcasting by private stations was started. The study divided into two main parts: the period of government monopoly and that of private broadcasting. A broadcasting system, which was somewhat commercial with multiple partners, continued between 1927 and 1964, when TRT (Turkish Radio and Television) was founded. After the monopoly of TRT was lifted in 1992 and new legislations were passed in 1994, a new phase in radio broadcasting began: along with TRT, which continues with public broadcasting, some 1196 local and national private stations began broadcasting. All of these periods were studied with concern of the political and

* Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon Sinema Bölümü

social conditions of those times. In the conclusion, a brief summary, as well as opinions and suggestions about the outlook of radio broadcasting in Turkey in terms of the European Union criteria, will be given.

Keywords: Radio broadcasting, Turkey, TRT.

GİRİŞ

Yayincılık tarihiyle ilgili kaynaklar, bazı küçük deneme çalışmaları dikkate alınmazsa, ilk radyo yayınının, A.B.D’de 1897 yılında yapıldığını gösterir. Türkiye’de ise, radyo yayınları, dünyadaki bu ilk yayından 30 yıl sonra gerçekleştirilmiştir. İlk deneme yayınları 1921’de başlamış, ancak gerçek anlamdaki ilk radyo yayını 1927 yılında gerçekleştirilmiştir. 1927-1964 yılları arasında, devletin gözetimi ve kontrolünde olmak üzere, farklı yönetim biçimleri olmuştur. 1964 yılında TRT’nin kurulmasından itibaren, 1990’lı yıllara gelinceye dek, Türkiye’de radyo yayıncılığı hakkı, sadece, bir kamu yayın kuruluşu olan TRT’ye aitti. Daha çok iktidardaki partilerin gözetimi altında gerçekleştirilen yayınlar, hükümetlere, kurum çalışanlarına ve halka, pek çok açıdan ülkenin tek radyo yayın kuruluşu olmasının avantaj ve dezavantajlarını yaşamış ve yaşatmıştır. Özel radyo yayıncılığının başladığı yıllara gelinceye dek devam eden dönemde de TRT’nin, ülkedeki siyasal ve toplumsal gelişmelere bağlı olarak kendi içinde çeşitli dönemeçlerden geçtiği görülmektedir. Uzun yıllar, okuma yazma oranının düşük olduğu kırsal yörelerde halkın eğitimi ve çiftçiler için önemli bir bilgi kaynağı olan radyo, zaman zaman ülkedeki milli beraberlik ruhunu güçlendirmekte önemli bir işlevi de başarıyla yerine getirmiştir. Ancak ne yazık ki çoğu kez, iktidardaki partilerin ya da ihtilalleri yapan kişilerin elinde propaganda aracı olarak da kullanılmıştır.

1992 yılında başlayan özel radyo yayınlarından sonra, günümüzde ulusal, bölgesel ve yerel olmak üzere toplam 996 radyo istasyonu bulunmaktadır. Özel radyo yayınlarının 1992 yılında başlamış olmasına karşın, özel radyo ve televizyon yayıncılığına izin veren yasal düzenlemeler 1993 yılında yapılmış, bir yıl sonra son şeklini alarak yürürlüğe girmiştir. Dolayısıyla bu iki yıl içinde, özel radyo yayınlarının yasadışı olması nedeniyle, ülkede frekans ve yayın kargaşası yaşanmıştır. 1993 yılında ilk yasal düzenlemelerin yapılmasının ardından, çeşitli değişiklikler de yapılmıştır. Ancak, aradan geçen onca yıla rağmen, ilk yıllara oranla kısmen frekans kirliliğinin önüne geçilmişse de, halen, pek çok açıdan, ilgili çevrelerde bu konudaki düzenlemelerin yeniden gözden geçirilmesi gerekliliği tartışılmaktadır. Türkiye’deki radyo yayıncılığını incelemek, belki bir anlamda Türkiye’nin siyasal ve toplumsal panoramasına da kısaca bir bakış anlamına gelmektedir.

DEVLET TEKELİ ÖNCESİ DÖNEM (1921-1937)

Aslında genel olarak bakıldığında Türkiye’de Radyo yayıncılığının 1927-1994 Yılları arası devlet tekeli ve 1994 yılından itibaren ise yayıncılığa özel sektörün de dahil olduğu dönem olmak üzere iki dönemde incelebileceği görülür. Fakat, hem yayının henüz gerçekleşmediği deneme dönemi hakkında kısaca bilgi vermek açısından, hem de devlet tekelinin tek dönem gibi görülse de kendi içinde çok önemli dönüşümler yaşanmış olması nedeniyle bu dönemleri incelerken, dönemlerin kendi içinde geçirdiği aşamalara da bakmak gerekiyor.

1. Deneme Yayınları (1921-1927): Türkiye’deki ilk deneme yayınlarının gerçekleşmesinde Fransızların etkisi olmuştur denebilir. Çünkü İstanbul’da gerçekleştirilen ilk deneme yayını 1921 yılında, bir Fransız savaş gemisinden yapılan müzik programıdır. Daha sonra ise, Fransız işgal kuvvetleri komutanı General Charpie’nin hediye ettiği bir telsiz telefon ile İstanbul’daki Öğretmen Okulu’nun kimya öğretmeni Rüştü Bey (Uzel) başkanlığında bir öğrenci grubu deneme yayını yapmak için hazırlıklara girişirler. İlk radyo yayını 19 Mart 1923 tarihinde Öğretmen Okulu’nun bodrumunda, davetliler ve basın huzurunda gerçekleştirilmek istenir. 1925 yılında ise “Telsiz Tesisi Hakkında Kanun” adıyla bir yasa çıkarılarak, ülke genelinde bir telsiz şebekesi kurulması öngörülür. Bu amaçla, bir ihale açılır ve bir Fransız şirketi, telsiz şebekesi (radyo vericileri) kurma işini üstlenir. Ankara ve İstanbul’da, 1925 yılında yapımına başlanan ve 1927 yılında hizmete sokulan telsiz telgraf vericileriyle, Berlin, New York, Moskova, Tahran, Viyana, Londra gibi merkezlerle bağlantı kurulmuştur. (Kocabaşoğlu,1980) Bu vericilere, telsiz telefon yayını yapabilecek donanımların eklenmesiyle, radyo yayınları gerçekleştirilebilmiştir. 1927 yılına gelindiğinde ise, resmi olarak Türkiye radyo yayıncılığı açısından ilk radyo yayınları başlamıştır.

2. Tecimsel Radyo TTTAŞ (1927- 1936): 1927 yılında ilk radyo yayının gerçekleşmesi öncesi, yayınların yasal bir zemine oturması için gerekli çalışmalar başlatılmıştır. Bu amaçla, 6 Ocak 1926’daki Bakanlar Kurulu’ndan kuruluşuna teşebbüs edilen Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi’nin (TTTAŞ) "Nizamname-i Dahilisi"ni onaylayan bir kararname çıkmıştır. Buna göre, TTTAŞ’ın kurucuları, İş Bankası adına genel müdürü, bazı milletvekilleri ve tüccarlardır. Merkezi Ankara’da olan şirketin sermayesinin %40’ı İş Bankası’nın, %30’u AA’nın, %30’u ise ilgili şahıslara aittir. (Kocabaşoğlu,1985: 2738). TTTAŞ’ın yayın yapmasına olanak veren "İşletme Ruhsatnamesi", 9 ay sonra 8 Eylül 1926’da inzalanmıştır. Yayın yapma imtiyazını alan TTTAŞ, PTT’den 5-7Kw gücünde iki verici kiralamış

ve bunları yayın yapacak hale getirmek için donanım eklemiştir. TTTAŞ, ayrıca, biri Ankara'da, diğeri İstanbul'da olmak üzere iki radyo stüdyosu kurmuştur (Ergun& Kurttekin,1988: 6). Deneysel nitelikte birkaç girişimi saymamak kaydıyla, Türkiye'de radyo yayınları 1927 yılının Mart ayında, İstanbul'da başladı. Düzenli yayına ise, İstanbul Radyosu'nda 6 Mayıs 1927 tarihinde geçildi. Ankara'da da kesin tarihi bilinmemekle birlikte aynı yıl içinde radyo yayınına başlandı. İlk yayınlar günde 4-5 saati geçmiyordu.

DEVLET TEKELİ DÖNEMİ (1937-1964)

TRT'nin kurulduğu tarih olan 1964 yılına kadar olan bu dönemi, yüklendiği toplumsal işlev ve radyonun hükümet tarafından propaganda amaçlı kullanılması açısından kendi içinde iki ayrı alt başlık içinde incelemek gerekiyor.

a. Geçiş Dönemi (1937-1940): Bilindiği gibi bir ülkedeki yayıncılık kuralları ve uygulamaları, o ülkenin toplumsal ve siyasal yapılanmasıyla yakından ilgilidir. 1930'lu yıllar, Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesini kazanıp, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş çalışmalarının oldukça yoğun olduğu yıllardı. Hükümetin kendini iyi anlatması, cumhuriyet ve demokrasi kavramları konusunda halkı bilinçlendirmesi ve bu düşünceleri yaygınlaştırması gerekiyordu. Ancak, yazılı basın henüz gelişmemiş olması nedeniyle radyo yayınları büyük önem taşıyordu. Öte yandan özel sektörün de henüz oluşmaması da hükümetin bu işi özel yayıncılık kapsamında gerçekleştirmesini sağlamaya olanak vermiyordu.

Tüm bu nedenlerden dolayı, "18 Ağustos 1936 tarihli kararnameyle, radyo devletleştirilmiştir. Radyo, 1940 yılına dek PTT yönetiminde kalmıştır. Bu dört yıllık dönem, PTT içinde radyo için yeni bir birim oluşturulmaması nedeniyle "geçiş dönemi"; iki gelişme yüzünden de "hazırlık dönemi" olarak anılmaktadır" (Kocabaşoğlu,1980: 132).

b. Devlet Tekeli ve Partizan Radyo (1940-1964): Radyo, 1940 yılında Başbakanlığa bağlı Matbuat Umum Müdürlüğü bünyesi içine alınmıştır. (Matbuat Umum Müdürlüğü, 1943'te Basın Yayın Umum Müdürlüğü'ne, 1949'da Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'ne - BYTGM- dönüşecektir.) II. Dünya Savaşı boyunca, radyo örgütsel ve yönetsel gelişmeler göstermiş; radyoya devlet bütçesinden büyük fonlar ayrılmış, radyo bürokratik mekanizmanın bir parçası olarak işlemiştir; hatta siyasal iktidar tarafında "hükümetin/devletin ağzı, milletin kulağı" olarak nitelenmiştir (Kocabaşoğlu,1985: 2735).

Bu yıllarda II. Dünya Savaşı devam etmekteydi. Savaş boyunca Batı iktisadi sistemiyle bütünleşme çabalarının; savaş sonrasında tüm dünyada Amerikan baskısının Türkiye'de çok partili siyasal hayata geçişte ve aynı zamanda yayıncılık alanında önemli etkileri olmuştur (Keyder,1989: 92-96; Boratav,1988: 73; Tunçay,1985: 1976). 1946 ile 1960 yılları arasında radyo, siyasal çekişmenin başlıca odak noktalarından biri haline gelmiştir.

1950'lerde Türkiye'de yayıncılıktaki en önemli olgu, özellikle muhalefet partilerinin seçimler için bile radyoyu kullanmasının yasaklandığı 1954 yılından sonra artan ve 1957'den itibaren şiddetlenerek süren, radyonun "partizan" kullanımındır. (Aksoy,1960: 58-59). Bu nedenle, Türkiye yayıncılık tarihinde 1950'ler "Partizan Radyo" dönemi olarak anılmaktadır. Bu dönem, hem Türk siyasi tarihi açısından, hem de Türkiye'deki radyo yayıncılığı açısından özel bir araştırma ve incelemeyi hak etmektedir.

TRT'li Yıllar

Türkiye'deki radyo yayıncılığı, tecimsel ve devlet tekeli olmak üzere geçirdiği bu iki dönemden sonra, 1964 yılında TRT'nin kurulmasıyla yeni bir döneme girdi. Radyo yayınlarının TRT bünyesinde gerçekleştirildiği bu yeni dönem ise daha çok tarafsızlığın kriter olarak alındığı dört ayrı dönem içinde incelemek mümkün.

a.Özerk Dönem ve Televizyon Yayınlarının Başlaması (1964-1972):

Radyo yayıncılığı, diğer yayıncılık türlerinde olduğu gibi, toplumsal ve siyasal gelişmelerle çok yakından ilgilidir. Özellikle kamusal yayıncılık, bizzat yayın kuruluşunun düzenlemesini ve yönetimini de yakından ilgilendirmesi nedeniyle bu tür sosyal gelişmeler ve değişimler çok önemlidir. Nitekim, 1960 Askeri İhtilali, radyo yayıncılığını derinden etkileyen önemli bir siyasi gelişme olmuştur. Çünkü ülkedeki tüm yasal düzenlemeleri etkileyen Anayasa'nın hazırlanması ve buna bağlı diğer yasal düzenlemelerin hazırlanması kadar bu yeni düzenlemelerin halka kabul ettirilmesi de çok önemliydi. Ve bu konuda yukarıda değindiğimiz gibi halka en yaygın ulaşabilmenin yolu da radyodan geçiyordu. Bu nedenle de, diğer temel yasal düzenlemeleri hazırlarken, radyo yayıncılığını da yeniden düzenlemek kaçınılmazdı.

1960 Askeri İhtilalin ardından hazırlanan 1961 Anayasası, hazırlanışı itibariyle ve askeri bürokrasiye yüklediği görevler açısından olmasa da, getirdiği hak ve özgürlükler bakımından Türkiye'nin en demokratik anayasası olarak kabul edilmektedir (Parla,1989). Bu Anayasanın radyo yayıncılığı için önemi, radyo ve televizyonun örgütlenmesine ilişkin 121. maddesinden kaynaklanmaktadır. Bu madde

uyarınca, radyo (ve sonra televizyon), artık tarafsız ve özerk bir kamu kuruluşu statüsünde yönetilecekti. Nitekim, yürürlüğe giren 359 sayılı yasayla, 1 Mayıs 1964'te Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) kuruldu. "359 sayılı yasayla yayın kurumunun siyasal iktidardan bağımsız bir yönetime sahip olması amaçlanıyordu" (Topuz,1990: 91-92). Ancak bilindiği gibi, çoğu kez yasal düzenlemelerin iyi olması, arada istisnalar olsa da, o yasaların gerçekten uygulamaya aktarılması anlamına da gelmemektedir. Türk siyasal ve toplumsal hayatta bunun çeşitli örnekleri görülmüştür.

TRT'nin kurulup çalışmaya başlamasından itibaren, teknik, idari ve program personeli niceliksel olarak büyük bir artış göstermiş; kurumun mali gücü artmış; teknik donanım ve program yapımı açısından önemli gelişmeler kaydedilmiş; yayın saatleri çoğalmıştır. 1964'te bir düzineyi geçmeyen yayın personeli, bir yıl içinde 259'a ulaşmış; toplam personel sayısı, 1975'te 1.500'ün üzerine çıkmıştır. Toplam verici gücü, 10 yıl içinde 4.500Kw'ı geçmiştir. Toplam günlük yayın süresi, 5 yıl içinde 128 saatten 226 saate yükselmiştir. Ruhsatlı alıcı sayısı da, 1973'te 4 milyonun üstüne çıkmıştır (Kocabaşoğlu,1985: 2736; Öngören 1985: 2748). TRT'nin personel sayısındaki bu gelişimin, salt nicelikte kalmayıp nitelik açısından da olduğunu ifade etmek gerekir. Çünkü çok sayıda TRT çalışanı BBC'ye gönderilmiş ve konuyla ilgili birikim ve deneyimlerini zenginleştirmelerine imkan verilmiştir.

Radyolarla ilgili çok önemli bir başka nokta da, yayın tekelinin TRT'ye ait olmasına karşın, TRT dışı radyoların varlığıdır. 1971 yılı başında sayıları 70'i geçen okul, polis ve meteoroloji radyolarının yanı sıra, ABD ile imzalanan Askeri Kolaylıklar anlaşması uyarınca çeşitli Amerikan radyoları da mevcuttu (Kocabaşoğlu,1985: 2736-2737). Aslında bu önemli noktanın da, ayrıca ve çok titiz bir araştırma konusu oluşturabileceğini vurgulamak gerek.

1964-1971 döneminde, TRT, yasal olarak tanınan özerkliğine karşın, uygulamada siyasal iktidarın çeşitli biçimlerdeki baskılarına maruz kalmıştır. 1961 Anayasasının 121.maddesi uyarınca, radyo (ve sonra televizyon), artık tarafsız ve özerk bir kamu kuruluşu statüsünde yönetilecekti. Nitekim, yürürlüğe giren 359 sayılı yasayla, 1 Mayıs 1964'te Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) kuruldu.

359 sayılı yasa, TRT'nin yönetimi açısından Yönetim Kurulu'na öncelik veriyordu. Genel Müdürle birlikte 9 üyeden oluşan Kurul üyelerinin ikisi Bakanlar Kurulu'nca atanıyor, dördü üniversiteler, konservatuarlar, tiyatro ve operacılarca seçiliyor, ikisi Kurul tarafından TRT personeli

içinden seçiliyordu. Genel Müdür de, Yönetim Kurulu'nun Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'na önerdiği adayın Bakanlar Kurulu'nda görüşülmesiyle atanıyordu. Böylece, yayın kurumunun siyasal iktidardan bağımsız bir yönetime sahip olması amaçlanıyordu (Topuz, 1990: 91-92). 1 Mayıs 1964 itibarıyla ise, TRT 'nin 13 radyo vericisinden yapılan yayınlar, ülke yüzölçümünün sadece %37'sine, nüfusun da %42.6'sına erişebiliyordu. Yine aynı yıl, ruhsatlı radyo alıcısı sayısı 2 milyonun biraz üstündeydi (Kocabaşoğlu,1985: 2736; Öngören,1985: 2748).

TRT'nin kurulup çalışmaya başlamasından itibaren, teknik, idari ve program personeli niceliksel olarak büyük bir artış göstermiş; kurumun mali gücü artmış; teknik donanım ve program yapımı açısından önemli gelişmeler kaydedilmiş; yayın saatleri çoğalmıştır. 1964'te bir düzineyi geçmeyen yayın personeli, bir yıl içinde 259'a ulaşmış; toplam personel sayısı, 1975'te 1.500'ün üzerine çıkmıştır. Toplam verici gücü, 10 yıl içinde 4.500 Kw'ı geçmiştir. Toplam günlük yayın süresi, 5 yıl içinde 128 saatten 226 saate yükselmiştir. Ruhsatlı alıcı sayısı da, 1973'te 4 milyonun üstüne çıkmıştır (Kocabaşoğlu,1985: 27-36; Öngören,1985: 2748).

Kıscacı, TRT'nin devreye girmesiyle, Türkiye'de yayıncılık alanındaki gelişmeler hızlanmıştır. Ancak, TRT'nin örgüt içi düzenlemelerinin yetersizliği; personel şişkinliği; teknik, idari ve program personeli arasında eşgüdüm eksikliği; hiyerarşik yapılanma gibi etkenler, yayıncılığın gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir (Öngören,1985: 2748-2750).

b. Tarafsız TRT (1972-1980) : 12 Mart 1971'deki muhtıradan kısa bir süre sonra TRT genel müdürü görevinden ayrıldı ve yerine TRT Kuruluş ve Görev Yönetmeliği'ne aykırı olarak bir vekil atadı. Bunun nedeni, TRT Yönetim Kurulu'nda hükümetin istediği, genel müdür adayı için salt çoğunluğu sağlayabilmektir. Hükümetin, TRT'ye daha kolay müdahale edebilmesi için, daha sonra bunu sağlayan yasalar da çıkarıldı. Böylece bir bakıma, bu müdahale yasal olarak da meşrulaştırılmış oldu.

Önce, 20 Eylül 1971'de Anayasa'nın 121. maddesi değiştirilerek, TRT'nin özerkliğine son verildi. TRT artık "tarafsız" bir kamu tüzel kişilik olmuştu. Daha sonra 29 Şubat 1972'de 1568 sayılı yasa ile TRT yasasında değişikliklere gidildi ve değişiklik 8 Mart'ta yürürlüğe girdi. Yönetim Kurulu üye sayısı 11'e çıkarılırken, Kurul'un bileşiminde, üye seçiminde ve yetkilerinde de önemli değişikliklere gidilmişti. Örneğin, hükümetin atadığı üye sayısı 2'den 3'e çıkarılmış; 2 TRT personeli yerine bir basın temsilcisi getirilmiş; tecimsel çevrelerin 2 temsilcisine yer verilmişti. Yönetim Kurulu üyelerinin 3'ünü doğrudan Bakanlar Kurulu atarken, kalanını adaylar arasından son aşamada TRT Seçim Kurulu saptıyordu. TRT Seçim Kurulu

da, Cumhurbaşkanı'nın seçtiği 4 rektör ile Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri'nden oluşuyordu. TRT Yönetim Kurulu'nun yetkileri kısılmış ve ağırlık Genel Müdür'e verilmişti. Doğrudan Bakanlar Kurulu'nun uygun gördüğü bir aday Genel Müdür olarak atanıyordu.

Bu değişiklikler Cumhurbaşkanı'na TRT yönetiminde yeni yetkiler sağlamış oldu. Ayrıca, kurum siyasal iktidarlara daha bağımlı hale geldi. Siyasal iktidarlar değiştikçe, buna koşut olarak TRT yönetimleri de değişmeye başladı. (Çankaya,1997)

Kısacası, artık TRT üzerinde hükümetin doğrudan kontrolü söz konusuydu. Artık siyasal iktidar el değiştirdikçe genel müdürler değişecek, genel müdürler değiştikçe kadrolarla oynanacak, TRT sürekli olarak yayınlarında muhalefet partilerine yer vermemekle suçlanacak, yayın yasakları da değişikliklere uğrayarak sürecek. Türk halkı uzun yıllar devam eden, TRT'nin tarafsızlığı tartışmalarına tanık olmaya başlamıştı.

1971 değişikliğinin TRT kurumunun örgütsel yapısına getirdiği bir değişiklik de, Genel Danışma Kurulu adını taşıyan çok geniş tabanlı bir kurul oldu. Yılda bir kez toplanacak olan kurulun, yayınlar hakkındaki görüş ve düşüncelerini açıklaması amaçlanmıştı.(Topuz ,1990) Bu kurulun, yayın planında ve akışında ne denli etkili olduğu da hep tartışılacaktı. Kurul toplanıp görüşlerini bildiriyor, ancak, sadece bildirmekle kalıyordu.

1970'lerin ortasında radyo yayınlarında, TRT I, TRT II, TRT III yayın ayrımı gerçekleştirilmiş, TRT I 24 saatlik kesintisiz yayına geçmiştir (Aziz 1981: 118). 1980'e gelindiğinde, ruhsatlı radyo alıcı sayısı 4.5 milyona ulaşmış ve neredeyse bütün ülke çapında en az iki kanal dinlenebilir hale gelmiştir.(Çankaya,1990: 57; Yengin,1994: 71). TRT'nin o dönem sahip olduğu imkanlar ve ülkenin sözü edilen diğer koşulları da göz önüne alındığında, halk üzerinde çok etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

c. TRT'nin Askeri Rejimin Kumandası Altında Olduğu Yıllar (1980-1983): 12 Eylül 1980 Tarihinde gerçekleştirilen askeri darbe, hayatın diğer tüm alanlarında olduğu gibi, ve hatta daha fazla, yayıncılık alanında da görülmüştür. "Türkiye'de Eylül 1980 ile Kasım 1983 arasındaki dönem, baskıcı bir askeri yönetim dönemi olarak, radyo ve televizyon alanında da, TRT'nin doğrudan askeri rejimin kumandası altına girmesiyle nitelenmektedir" (Kejanhoğlu,2004).

Bu dönemde Radyo – TV yayınlarıyla ilgili iki önemli yasal düzenleme söz konusu olmuştur. İlki, 1982 Anayasası'nın 133. maddesidir. Bu maddede, 1972'deki gibi, radyo ve televizyon istasyonlarının ancak devlet eliyle kurulabileceği ve idarelerinin de bir kamu tüzel kişiliği halinde düzenleneceği; esas olarak da, tarafsızlık ilkesinin gözetileceği

belirtilmektedir. İkinci yasal belge, bu maddeye dayanılarak İhtisas Komisyonu'nca hazırlanıp 11 Kasım 1983'te Milli Güvenlik Konseyi'nde kabul edilen, Danışma Meclisi'ne bile gönderilmeyen ve 1 Ocak 1984'te yürürlüğe giren 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'dur.

2954 sayılı kanunun en önemli özelliklerinden biri, TRT kanunu olmasından ziyade yayım tekelini TRT'de olmasına karşın Türkiye'deki bütün radyo ve televizyon yayınlarına ilişkin bir kanun olarak düşünülmesidir. Bunun en iyi göstergesi de, Radyo Televizyon Yüksek Kurulu'nun (RTYK) kurulmasıdır.

TRT Genel Müdürü ile TRT Yönetim Kurulu üyeliği için aday göstermek RTYK'ye aitti. Gösterilen adaylar arasından seçim yapmak Bakanlar Kurulu'na düşüyordu. Kısacası, 1964'te etkili olan TRT Yönetim Kurulu ve 1972'de etkili olan TRT Genel Müdürü yerlerini RTYK'ye bırakmış gibi görünmektedirler. Ancak 60'larda örtük olarak, 70'lerde ise açıkça süren, yayınlar üzerindeki hükümet baskı ve denetimi 80'lerde de değişmemiştir.

d. TRT'de Yenilikler ve RTYK (1983-1994):

12 Eylül 1980 tarihinde ordunun yönetime el koymasıyla başlayan dönem Kasım 1983 tarihine dek sürer. Bu dönem içinde anayasa da değişir ve hayatın diğer pek çok alanında olduğu gibi, hatta daha da fazlası baskıcı bir yönetimin tüm ağırlığı, TRT yönetiminde de hissedilir. Bu dönemde, birincisi anayasa, ikincisi ise değiştirilen bu anayasanın esas alındığı, TRT'nin yönetimiyle ilgili olmak üzere iki yasal düzenleme yapılır. Birincisi; 1982 Anayasası'nın 133. Maddesidir. Bu madde, 'aynen 1972'de olduğu gibi, Radyo ve TV istasyonlarının ancak devlet eliyle kurulabileceği ve yönetimlerinin de bir kamu tüzel kişiliği olarak düzenleneceği, ancak, esas olarak da, tarafsızlık ilkesinin gözetileceği' ni belirtir. İkinci yasal düzenleme ise, anayasanın bu maddesine dayanarak İhtisas Komisyonu'nca hazırlanıp 11 Kasım 1983'de Milli Güvenlik Konseyi'nce kabul edilen ve 1 Ocak 1984'de yürürlüğe giren 2954 Sayılı Türkiye Radyo Televizyon Kanunu'dur. Bu kanunun en çarpıcı özelliği, TRT'nin o anda tekel olmasına rağmen, ülkede başka yayım organları varmış gibi düşünülerek düzenlenmesidir. Yine bu düşünceden hareket edilerek Radyo Televizyon Yüksek Kurulu'nun kurulmasıdır.

Danışma Meclisi ve Anayasa Komisyonu'nun 30 Temmuz 1982 Tarihinde Danışma Meclisi'ne sunduğu Anayasa Tasarısında, "Radyo ve Televizyon İdaresi ve kamu ile ilişkili haber ajansları" kenar başlıklı 133. Maddenin gerekçesinde "...Radyo ve Televizyonun kamuoyu oluşumunda

oynadığı önemli rol dikkate alınarak organlarının kuruluş biçim ve işleyişinin tarafsızlık ilkesine uygun olarak düzenleneceği ilkesi getirilmiştir.” denmektedir.

Bu maddeden de anlaşılacağı gibi, anayasa yeni düzenlemeyle, yayınların daha önceden olduğu gibi, yayın tekeli kapsamında, TRT'nin tarafsızlık ilkesine göre işleyeceği kuralını getirmiştir. Ancak, anayasanın tarafsızlık ilkesini kabul etmesi ve gerekli görmesi, tarafsızlığın gerçekleşmesi için yeterli olmamıştır.(Çankaya,1997)

Öte yandan bu yasal düzenlemenin en önemli bir başka özelliği ise, RTYK'nun TRT Yönetim Kurulu ve hatta Genel Müdür'den daha etkili bir hale getirilmesidir. TRT'nin ilk kurulduğu yıllardan beri pek çok kamu kuruluşunda olduğu gibi ve hatta daha da fazla, kadrolaşmanın olduğu bilinmekteydi. Ancak özellikle bu dönem, kadrolaşmanın iyice artması ve yanı sıra da, yayınların hükümet yanlısı olması ve yayın yasaklarının çok üst düzeye çıkması konusunda yoğun tartışmalar yaşandı.

KAMU YAYINCILIĞININ VE TECİMSEL YAYINCILIĞININ BİRLİKTE YÜRÜDÜĞÜ YILLAR (1990 - -)

Ülkelerin yayıncılık tarihlerine bakıldığında radyo yayıncılığının ve ilgili yasal düzenlemelerin TV yayıncılığının önünde yer aldığı görülmektedir. Ancak Türkiye'de özel yayıncılık açısından, tam tersi olmuş ve 1990'da anayasal boşlukları delerek henüz bu konudaki yasal düzenlemelerin yapılmamasına rağmen, yurt dışından gerçekleştirilen özel TV yayınlarından sonra radyo yayınları gerçekleştirilmiştir.

Oysa ki henüz 1980'li yıllarda özel radyo ve televizyon yayınlarının başlatılması için girişimler yapılmaktaydı. 1985 Yılı'nın Haziran ayında dönemin Genel Müdürü, özel radyo kurmak için TRT'ye 106 başvurunun yapıldığını açıklamıştı. 1980'li Yılların sonlarında bir yandan pek çok şirket özel radyo-televizyon yayınları yapmak için girişimlerde bulunurlarken, öte yandan, çeşitli kurum ve kuruluşlar da yasal düzenlemelerin yapılabilmesi için değişik önerilerini gündeme getiriyorlardı. Örneğin Gazeteciler Cemiyeti, TRT'nin özel girişimle ortaklıklar kurmasını önermiştir.

Konuyu kamuoyunda tartışanlar, haber alma özgürlüğünün TRT tekeli ile sınırlandırılmış olmasını eleştirmektedirler. Bu görüşü ileri sürenler göre, dinleyicilerin seçme hakkı sınırlandırılmış olmaktadır. Bu görüşlerin karşısında devletin yayın tekeli savunular görüşler de bulunmaktadır. Bunlar, TRT tekelinin kaldırılmasının ülkemizin güvenliği ve bütünlüğü açısından sakıncalı olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Tekelci görüşlerin sahipleri, ancak; belediye, üniversite gibi kamu kuruluşlarının eğitim amacı

ile radyo ve televizyon yayınları yapma hakkına sahip olmaları gerektiğini belirtmektedirler. (Çankaya,1996)

Günümüzdeki mevcut durum olarak da adlandırılabilir olan bu dönemi şu alt başlıklar altında incelemek mümkün:

Yasaya Aykırı Dönem (1990-1993)

1990 yılı başında dönemin Cumhurbaşkanı T. Özal, ABD gezisinde yaptığı bir açıklamada, yurtdışından Türkçe yayın yapılmasını engelleyen bir kural olmadığını, bir kanal kiralayanın Türkiye'ye yayın yapabileceğini belirterek, tecimsel kuruluşların önünü açtı. Aynı dönemde, Rumeli Holding'in sahibi Uzan ailesinin, İsviçre'de kurdukları Magic Box (MBI) şirketi aracılığıyla Almanya'dan Türkiye'ye yayın yapmak üzere Eutelsat uydusundan 2 kanal kiraladığı ortaya çıktı. Böylece, "Türkiye'nin ilk özel televizyonu" Star-1, 1 Mart 1990 tarihinde deneme yayınlarına başladı. 1990 yılının sonunda Cumhurbaşkanı'nın oğlu A. Özal'ın da MBI'ya ortak olduğu sonradan anlaşıldı (1 yıl sonra, bu ortaklık kavgalı bir şekilde bozulacaktı).

1992 yılından itibaren ardarda tecimsel radyo ve televizyon kanalları açılmaya başladı. Radyo yayını için gereken donanımın televizyon için gerekenle karşılaştırılamayacak kadar ucuz olması nedeniyle, çok kısa bir sürede yüzlerce özel radyo kanalı açıldı. Bu arada, 1992'de, yeni hükümetin ilgili Devlet Bakanı'nın çabalarıyla yasa hazırlıkları yapıldı ve toplumun değişik kesimlerinin görüşleri alındı. Ancak, bu çabaların hepsi, sonradan rafa kaldırılacak ve yasal düzenlemelerin hazırlanması sürecinde dikkate alınmayacaktı.

1993 yılının ilk dört ayında, İçişleri ve Ulaştırma Bakanlıklarının genelgeleriyle özel radyo-televizyon yayınları durdurulmaya çalışıldı. Gerekçe olarak ise frekans sorunu gösteriliyordu. Aslında frekans düzenlemesi ve planlaması ile görevli Telsiz Genel Müdürlüğü çaresizdi; TRT vericilerinin PTT'ye devri hakkındaki yasa iptal edilmişti ama yerine yeni yasal düzenleme yapılmadığı için yasal boşluk vardı; zaten yıllardır Anayasa ve yasalar deliniyordu. Ayrıca, frekans tahsisi hemen gerçekleşebilecek gibi değildi (nitekim, daha yeni, 1997 sonunda yapılabiliyor). Bu kapatma kararının ardında, Kürtçe yayınlar ile İslamcı yayınlara karşı Millî Güvenlik Kurulu'nun müdahalesinin yattığı tartışıldı. Ne kadar haklı ya da haksız olursa olsun, özel radyo ve televizyon kanallarına karşı yapılan bu müdahale, toplumsal bir hareketlenme yarattı ve kısa bir süre içinde Anayasa değişikliği yapıldı.

8 Temmuz 1993'te Anayasa'nın 133. maddesinde yapılan değişiklikle, "...radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek kanunla

düzenlenecek şartlar çerçevesinde serbest" bırakıldı. Bu maddeyle bir kamu tüzel kişiliği olarak TRT kurumunun da özerkliği ve yayınlarının tarafsızlığı esas kabul edildi. Bu anayasal düzenlemenin ardından yeni yasa beklentisine girildi ve medya savaşları kızıştı. Hükümet karışıklığı ve tatilden sonra yasa görüşmeleri, bütçe görüşmeleri ve yerel seçimlerle de kesintiye uğradı. Ayrıca, yeni yasadan önce, Kasım 1993'te, Türkiye'nin 1992'de imzaladığı Avrupa Sınır ötesi Televizyon Sözleşmesi, Meclis'te onaylanıp yasalastı. Nisan 1994'de yeni yasal kabul edilip yürürlüğe girdi.

Yeni Yasa ve RTÜK (1994-1997)

13 Nisan 1994'te Meclis'te kabul edilen 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, Avrupa Sınır ötesi Televizyon Sözleşmesi'ne uyumlu olarak hazırlanmaya çalışılmıştır. Çeşitli yönlerden Avrupa standartlarına uygun olmayan 3984 sayılı yasayla ve uygulanmasıyla ilgili olarak öne çıkan birkaç noktaya değinmek gerekmektedir. Yayıncıların yayın zamanlarının en az yarısını yerli yapımlara ayrılmasını sağlamak (madde 4/p), yabancı müzik yayını yapan radyolar düşünüldüğünde, yerli sunucunun hazırlayıp sunduğu yabancı müzik programı, yerli yapım mı olacaktır; olmayacaksa, tür radyolarına izin verilmeyecek demektir. Ayrıca, belli oranlarda eğitim, kültür, Türk Halk ve Türk Sanat müziği programları koyma zorunluluğu (madde 31), tür radyo ve televizyonlarına izin vermemektedir (Nitekim, RTÜK Mayıs 1995'te oranlarla ilgili bir yönetmelik çıkardı). Uygulamada, yayın kuruluşları, bu zorunluluğu gece yayınlarına kaydırarak yerine getirmek zorunda kalmaktadırlar.

Bu arada, RTÜK birçok yönetmelikle (özel radyo televizyon kuruluşlarının kuruluşlarıyla ilgili yönetmelik, yayın esas ve usulleri hakkındaki yönetmelik, vs.) düzenlemeler getirdi. Bugün gündemde olan frekans tahsisiyle ilgili olarak RTÜK, Bilkent Üniversitesi'ne Türkiye'nin frekans haritasını hazırlattı. Bu çerçevede, Mart 1995'te yayımlanan "Radyo Televizyon Yayın İzni ve Lisans Yönetmeliği" uyarınca başvuran özel kanalların frekans tahsisi, 2003 yılında yapıldı.

TRT' nin Günümüzdeki Radyo Yayınları:

Günümüzde TRT' nin çok çeşitli program türlerinin yayınlandığı radyo kanalları vardır. TRT sahip olduğu imkanlar nedeniyle radyolarıyla, tüm ülke çapında en fazla dinleyiciye ulaşabilme özelliğine sahiptir. "Devletin sesi durumundaki TRT radyoları, yayınlarını, TC Anayasası, 2954 Sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu, 3984 Sayılı Radyo ve

Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun, Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi ve ilgili diğer mevzuata uygun olarak sürdürür.” (Çankaya,1997:104)

TRT'nin ulusal ve bölgesel olmak üzere yayın yaptığı radyo kanalları şunlardır:

Radyo-1 (Türkiye Radyoları Birinci Programı): İstanbul, Ankara ve İzmir Radyolarının birleşerek oluşturdukları ulusal türde, yani büyük ölçekli radyo kanalıdır. Yayınlarında genel olarak herkese seslenmeyi yayın politikası olarak benimsemiştir. Bu bakımdan yayınlarında her türlü izleyici kitlesine ulaşmaya, hizmet vermeye çalışılır. Bu kanalda diğer radyo kanallarında olmayan program türü drama programlarıdır.(Aziz,2002:222) 24 saat kesintisiz yayın yapılmakta ve bu yayınların % 50'sini canlı, % 50'sini ise banttan yayın oluşturmaktadır.

TRT FM (Türkiye Radyoları İkinci Programı): Diğer TRT Radyolarına kıyasla farklı bir formata sahip olan bu radyo kanalı da yine aynen Radyo-1'de olduğu gibi İstanbul, Ankara ve İzmir'den ortak yayın yapmakta ve tüm ülke çapındaki dinleyicilere ulaşabilmektedir. Ancak, yine kesintisiz 24 saat yayın yapan bu kanalda, programların tamamı canlı olduğu için drama türü yayınlara rastlanmamaktadır. Yine her tür dinleyiciye seslenmeyi kendisine hedef olarak alan kanalda, müzik ve eğlence ağırlıklı bir yayın politikası izlenmekte, söz programları % 40, müzik programları ağırlığı ise % 60 olarak yer almaktadır.

Radyo-3 (Türkiye Radyoları Üçüncü Programı): 24 saat kesintisiz yayın yapmakta ve tüm ülkeye ulaşabilmektedir. Haber bültenlerinin dışında, tüm programları müzik doldurmaktadır. Müzik türü olarak da ağırlıklı olarak Klasik Batı Müziği, Caz müziği ve Hafif Batı Müziği yer almaktadır. Günde yedi kez 15'er dakikalık haber bültenleri Türkçe yanında İngilizce, Fransızca ve Almanca olarak da verilmektedir. Daha çok bant yayın olsa da zaman zaman canlı olarak konser programları verilmektedir.

Radyo-4 (Türkiye Radyoları Dördüncü Programı): Bu kanal da, diğer üç ulusal radyo kanalları gibi kesintisiz ve ortak yayın yapmakla birlikte bunu dönüşümlü olarak gerçekleştirmektedirler. Yayın içinde ikişer saate bir üçer dakikalık haber bültenlerinin dışında, tüm yayınlarını Türk Sanat Müziği ve Türk Halk Müziği oluşturmaktadır.

TRT Bölge Radyoları: Yayıncılık dilinde orta ölçekteki radyo grubu olarak alınan bu kanallar TRT'nin bünyesinde 5 tanedir. Bu radyo kanalları

bölgesel olarak 06.00-18.00 arasında bölgesel, 18.00-06.00 arasında ise R-4 ile ortak yayın yapmaktadırlar.(Aziz,2002:224)

Bölgesel yayın yapan kanallar ise şöyledir; Antalya Bölge Radyosu; (Orta Dalga), Çukurova Bölge Radyosu; (Orta Dalga), Erzurum Bölge Radyosu; (Uzun Dalga), GAP ve Diyarbakır Bölge Radyosu; (FM), Trabzon Radyosu; (Orta Dalga).

TRT Bölge Radyolarının amacı, seslendiği bölgelerin, “...sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini dikkate alarak canlı, dinamik, bölgenin ihtiyaç ve özelliklerine uygun, dinleyici dinleyicinin yoğun katılımının sağlanacağı müzik ağırlıklı yayın yapmak ve bölge haberlerine yer vermektir...”(TRT 2002 Genel Yayın Planı)

TRT Yurt Dışı Radyo Yayınları: TRT'nin yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarına yönelik olmak üzere Türkçe, Türkçe'nin dışında ise 24 dilde yayın yapmaktadır. Türkçe yayınların amacı, yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının Türkiye ile bağlantılarını güçlendirmek, onlara yönelik olumsuz propagandaların etkisini azaltmak, çalışma isteklerini güçlendirmek, eğitim ve kültürlerine yardımcı olmaktır.

TRT'nin yurt dışına yönelik yaptığı yabancı dildeki yayınlar ise, dünyada Türk Devleti ve Türk Milleti hakkında olumlu bir kamuoyu oluşturmak için Türkiye'yi politik, kültürel, sosyal, turistik ve coğrafi açılarından tanıtmak amacı ile yapılır. 1938 yılında başlayan bu yayınlar, bugün Türkçe dışında 24 dilde yayınlanmaktadır. Yayınların yöneldiği bölgeler ise, Avrupa, Kuzey Doğu Amerika, Orta Doğu ülkeleri, Balkanlar, Güney Batı Asya, Kuzey Batı Asya, Güney Doğu Asya ve Kuzey Afrika ülkeleridir.

Yerel Radyo Kanalları: Başlangıçta teknik yetersizlikler nedeniyle ve oldukça geç başlayan TRT'nin yerel radyo yayınları, daha çok merkezde hazırlanan programlar ile yayınlarını sürdürmüştür. Sayıları çok az olmakla birlikte TRT'nin iki yerel radyo kanalı vardır. Bunlar Hatay Radyosu ile Turizm Radyo kanallarıdır.

Özel Radyo Yayıncılığı:

1990 Yılında Almanya'dan uydu ile Türkiye'ye yansıtılan Magic Box televizyon kanalının *de facto* olarak televizyon kanalının yayınlarından yaklaşık iki yıl sonra ülke içinde birden çok sayıda özel radyo kanalı yayına başladı. Henüz yasal düzenleme yapılmadan radyo yayınlarının gerçekleştirildiği 1992-1994 yılları arasında ulusal çapta yayın yapan

yüzlerce, yerel yayın yapan ise binlerce radyo, ve bunun sonucunda ise, doğal olarak oldukça yoğun bir frekans kirliliği vardı. Vericisi daha güçlü olan bazı radyolar, yakın frekansında bulunan diğer radyoların yayımını engelliyor ve tam bir kargaşa hüküm sürüyordu.

Özel radyoların yayına başlamalarından iki yıl sonra, 13.04.1994 tarihinde kabul edilen 3984 Sayılı Kanunla Özel Radyo ve Televizyon Yayınlarına izin veren yasal düzenleme yapıldı. Ancak bu düzenleme, 1980'li yılların ortalarından itibaren çeşitli kurum ve kuruluşların, konuyla ilgili önerilerini ilgili mercilere götürmüş olmalarına rağmen, bu önerilerin fazla dikkate alınmadan hazırlanan, aceleye getirilmiş bir yasal düzenlemeydi. Aceleye geldiği için de içinde, özellikle frekans tahsisleri ve sahiplilik gibi temel bazı konularda bazı eksiklikleri ve yanlışlıkları barındırıyordu. Ancak 1994 yılında yasal düzenlemenin yapılmasının ardından zamanla yasal gerekleri yerine getiremeyen radyo istasyonlarının bir biri ardına kapandı. 3984 Sayılı Yasanın yürürlüğe girmesinden sekiz yıl sonra, 15.05.2002 Tarihinde 4756 Sayılı Kanunla yeni değişiklikleri içeren yasal düzenleme kabul edildi ve yürürlüğe girdi. Bugün RTÜK'e ulusal ölçekte kayıt yaptıran radyo sayısı: 36, bölgesel nitelikte radyo kanal sayısı: 108, yerel kanal sayısı: 1052 olmak üzere toplam 1196 dır.

Özel kanal radyoculuğunda, ulusal, bölgesel ve yerel radyo yayıncılığı, verici gücüne bağlı olarak vardır. Ancak bu durum, TRT'nin bölgesel radyo anlayışından çok farklıdır. Bir diğer deyişle, programların içeriğinde önemli bir değişiklik yoktur. İlk yıllarda küçük güçlü iken, sonraki yıllarda, güçlerini de arttırarak bölgesel radyo sayısı da arttırılmıştır.(Aziz,2002:231)

İster ulusal, ister bölgesel ya da yerel, bugün özel radyoların yayın akışlarına ve içeriklerine bakıldığında ağırlıklı olarak müzik yayımının yer aldığı görülmektedir. Yayın formatları, daha ziyade müziğe dayalı yayın formatlarıdır. Toplam radyo sayısının içinde, haber ve haber programları formatına sahip radyo sayısı ortalama % 1-2 oranında yer almaktadır. Bunlar da NTV Radyo, CNN Türk, Açık Radyo ve Radyo Foreks gibi ulusal ölçekte yayın yapan radyolardır.

Özel radyo kanallarının müzik formatlı yayın kanalları ise resmi olarak belirlenmiş bir sınıflandırma olmasa da, kendi içinde, farklı müzik türlerini kapsayan müzik yayımı yapılmaktadır. Yayın formatı ne olursa olsun, tüm özel kanalların uzun ve kısa haber bültenlerini yayınlamaları yasal bir zorunluluktur. Müzik ağırlıklı yayın yapan radyo kanallarında bu zorunluluk 90 saniye ile 5 dakika arasında değişen uzunlukta haber bültenleri ile yerine getirilmektedir. (Aziz,2002:232)

TRT tekelinden sonra özel radyoların yayın hayatına girmesi elbette Türk Radyo yayıncılığı açısından önemli bir dönemeç olmuştur. Bu dönemeç ise, gerek yayıncılık hayatına, gerekse toplumunun gündelik hayatına olumlu ve olumsuz pek çok değişikliği de beraberinde getirmiştir.

Eğitim Amaçlı Radyolar ve Üniversitelerde Radyo Yayınları

Türkiye’de ilk İletişim Fakültesi 1960’lı yıllarda kuruldu. Günümüzde bu sayı 29’a ulaşmış bulunmaktadır. Üniversiteden yapılan ilk radyo yayını gerçekleştiğinde ise takvim 1990’lı yılların başını gösteriyordu. Bir başka deyişle, henüz yasal düzenleme gelmeden önce başlayan özel radyo yayınlarının yanı sıra, üniversite radyo yayınları da yayın yapmağa başladılar. Bir başka deyişle ifade etmek gerekirse, devletin üniversiteleri de *de facto* durumu yaratan özel radyolar kervanına katılmıştı.

İletişim fakültelerinin radyo yayını yapmalarına izin verilmesi kolay olmadı. İlk radyo yayınının gerçekleşmesinden 10, ilk yasal düzenlemenin yapılmasının üzerinden ise 8 yıl geçtikten sonra bünyelerinde Radyo-TV Bölümü bulunan İletişim Fakültelerine radyo yayını gerçekleştirebilmelerine imkan sağlayan yasal düzenleme yapıldı.

T.B.M.M’de 15.05.2002 Tarihinde kabul edilen yasal düzenleme ile, 3984 Sayılı Kanun’da bir takım değişiklikler getirildi. Öngörülen bu değişikliklerden, üniversitelere radyo yayını yapma izni veren 24.Madde, “...Radyo-Televizyon Bölümleri bulunan İletişim Fakülteleri’ne yerel bazda frekanslar ve kanallar ücretsiz olarak tahsis edilir...” hükmünü içermekteydi.

Bu düzenleme, bünyelerinde iletişim fakültesi olması halinde, radyonun aynı zamanda bu fakültelerin uygulama laboratuvarı da olacağı gerekçesiyle, bu fakülteler içinde kurulmasını ve yayınların ancak bu fakülte tarafından yapılması gerekliliğini şart koşuyordu. Ancak bugün radyo yayını yapan üniversiteler baktığımızda, bu yasal düzenlemenin dışında tutulan, yani bünyelerinde İletişim Fakültesi olmayan bazı üniversitelerin radyo yayını yaptıkları bilinmektedir. Buna karşın, bünyesinde İletişim Fakültesi ve Radyo-TV Bölümü olan bazı üniversitelerde ise radyo bulunmamaktadır. Günümüzde Türkiye’de toplam 29 İletişim Fakültesi var. Bu 29 İletişim Fakültesinin 17’sinde radyo yayını yapılmakta. 12 İletişim Fakültesinde ise radyo yayını henüz yok. Öte yandan bünyesinde İletişim Fakültesi olmadığı halde radyo yayını yapan 11 üniversite var. Toplam olarak Türkiye’de şu an toplam 29 üniversite radyo yayını yapıyor.

SONUÇ

Türkiye’de 1921 Yılında başlayan ilk test yayınlarının ardından radyo yayıncılığının geçirdiği serüven, aynı zamanda Türk siyasi ve toplumsal hayatının da kısa bir öyküsü gibidir. TRT kurulmadan önceki dönemde yapılan radyo yayıncılığı, aslında bir bakıma da ilk özel radyo yayıncılığının temeli gibidir. Ancak, o yıllarda özel sektörün henüz yeterince olgunlaşmamış olması, belki bir bakıma ilk baştan bu yana özel yayıncılığın kısmen gecikmesinin nedenlerinden biridir. Radyo yayıncılığının ilk yılları, aynı zamanda cumhuriyetin de ilk yıllarıydı. O nedenle, halka cumhuriyet bilincinin aşılması açısından radyo yayınları ilk cumhuriyet hükümetleri için büyük önem taşımıştır. Ancak ne var ki, aradan geçen yıllar içinde zamanla bu aracın öneminin farkına varan hükümetler tarafından radyo, hükümetlerin propaganda aracı olarak kullanılmıştır.

1994 yılında getirilen ve 2002 yılında yapılan değişikliklerle son şeklini alan Radyo – Televizyon yayıncılığı konusundaki yasal düzenleme, zaman zaman bazı eleştirilere maruz kalsa da, bir süre daha yürürlükte kalacak gibidir. Ancak, bir taraftan hızla gelişen iletişim teknolojileri, öte yandan değişen toplumsal yapı nedeniyle, bir süre sonra yeni düzenlemeleri gerektirecek gibi görünmektedir. Öte yandan kanımız odur ki, yapılması gerekenler yasal değişiklik düzenlemeleriyle sınırlı değildir. Çünkü mevcut yasal düzenlemenin yanı sıra, özel radyo yayıncılarının da, gerek Türkçe’nin kullanımını konusunda daha duyarlı ve dikkatli olmaları, gerekse radyoyu salt bir müzik kutusu olarak görme anlayışından vazgeçmeleri gerekmektedir.

Ayrıca, A.B’ne girme eşliğinde olduğumuz bu günlerde, kanımız odur ki, Türkiye’nin ‘Avrupa Sınır Ötesi Yayın Anlaşması’ na imza atması, mevcut düzenleme ve uygulamalar açısından da bakıldığında, Avrupa ülkeleri yayıncılık kriterlerine uygun olmaya yetmeyecek gibi görünmektedir.

2001 Yılında Türkiye’ye tavsiye niteliğinde hazırlanan ‘Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon’un Düzenli Raporu’ şu temel noktalara işaret etmektedir. Komisyon Raporu’na göre; mevcut yasal düzenlemede ilgili hükümler, ifade özgürlüğü ve düzenleyici otoritenin bağımsızlığı noktalarında, uluslararası medya standartlarından uzaklaşma anlamına gelmektedir. Komisyon, bu savını, radyo televizyon sahipliliği oranlarına ve farklı dillerde yayın izni konusundaki maddelere dayandırmaktadır. Öte yandan, Komisyonun üzerinde durduğu bir başka husus ise, mevcut düzenlemedeki programların değil kanalların cezalandırılması konusudur. (<http://www.belgenet.com/arsiv/ab/>)

Bugünlerde yasanın yeniden gözden geçirilerek yürürlüğe girmesi konuşuluyor. Yeni yasanın yeniden düzenlenmesi aşamasında kim ya da hangi kuruluşlardan görüş alındığı konusunda elimizde net bir bilgi bulunmamakta. Daha demokratik bir yasanın hayata geçirilmesi umuduyla.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akarcalı, S. (1997) *Türkiye’de Kamusal Radyodan Özel Radyo ve Televizyona Geçiş*, Punto Matbaacılık, Ankara
- Aksoy, M. (1960) *Partizan Radyo ve DP*. Ankara: Forum.
- Alemdar, K. & Kaya R. (1993) *Radyo-Televizyonda Yeni Düzen: Dünya Deneyi ve Türkiye’deki Arayışlar*. Ankara: TOBB Yay.
- Aziz, A. (1981) *Radyo ve Televizyona Giriş*. 2. Basım. AÜ SBF Yay., Ankara
- Aziz, A. (2002) *Radyo Yayıncılığı*, Nobel Yay., Ankara
- Cankaya Ö. (1997) *Dünden Bugüne Radyo Televizyon-Türkiye’de Radyo-Televizyonun Gelişim Süreci*, Beta Yayınları, İstanbul
- Dinç, A. (2000), “*İstanbul Radyosu’nun Öyküsü*”, İstanbul Radyosu, Anılar, Yaşantılar, Haz: Dinç, A& Cankaya, Ö&Ekici,N., Y.KY Yay., İstanbul
- Ergun, S.&Kurttekin Z. (1988) *Muhterem Samim’den Sayın Dinleyicilere*, TRT Televizyon Program Metni, İstanbul
- Gülizar, J. (1994), *Haberler Bitti, Şimdi Oyun Havaları*, Ümit Yay., Ankara
- Oskay, Ü. (1978), *Toplumsal Gelişimde Radyo ve Televizyon-Geri Kalmışlık Açısından Olanaklar ve Sınırlar*, A.Ü S.B.F Yay., Ankara
- Kocabaşoğlu, U. (1980) *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna (TRT Öncesi Dönemde Radyonun Tarihsel Gelişimi ve Türk Siyasal Hayatı İçindeki Yeri)*, AÜ SBF Yay., Ankara
- Parla, T. (1989) *Türkiye’nin Siyasal Rejimi: 1980-1989*, İletişim Yay., İstanbul
- Taşer, C. (1969) *Radyonun Organizasyonu ve Özerkliği*, Kardeş Yay., İstanbul
- Topuz, H.& Öngören, M.T&Aziz A.&Önen, M (1990) *Yarının Radyo ve Televizyon Düzeni: Özgür, Özerk ve Çoğulcu bir Alternatif*, TÜSES&İLAD,İst.

Ansiklopedi ve Dergiler

- Cankaya, Ö. (1996) "Türk Radyoculuğunun Gelişimi", *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, İletişim Yay., Cilt:14, İstanbul
- Çaplı, B.&Dündar C. (1995) "80'den 2000'lere Televizyon." *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi-Yüzyıl Biterken*. C. 15, İletişim Yay., İstanbul
- Gülizar, J. (1985) "Türkiye Radyoları." *Türkiye Cumhuriyeti Ansiklopedisi*. Cilt 10. İletişim Yay., İstanbul
- Hecllo (1972) "Review Article: Policy Analysis." *British Journal of Political Science*. 2.
- Kocabaşoğlu, U. (1985) "Radyo." *Türkiye Cumhuriyeti Ansiklopedisi*. Cilt 10., İletişim Yay., İstanbul
- Öngören, M. T. (1982) "Türkiye'de Televizyonla İlgili Çeşitli Tarihler." *İletişim Dergisi*, 1982/4, AİTİA GHİYO Yay., Ankara
- Öngören, M. T. (1985) "Televizyon." *Türkiye Cumhuriyeti Ansiklopedisi*, Cilt 10., İletişim Yay., İstanbul
- Pekman, C. (1994) "Avrupa Standartları ve Radyo-TV Kanunu." *Ayna*. Yıl 1, no.3-4, Yaz-Güz, s.68-73.
- Tunçay, M. (1985) "Siyasal Gelişmenin Evreleri." *Türkiye Cumhuriyeti Ansiklopedisi*. İstanbul: İletişim Yay., 1967-1990.

Yasal Belgeler

- TC Anayasası (1982) -Başlangıç, 2. md., 26. md., 133. md. 2954 Sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu (1983)
- 2813 Sayılı Telsiz Kanunu (1983)
- T.C Anayasası, Komisyon Raporları ve Madde Gerekçeleri, Millet Meclisi Vakfı, Ankara, 1983, s.199
- 3517 Sayılı Radyo ve Televizyon Verici İstasyonlarının Posta Telgraf ve Telefon İşletmesi Genel Müdürlüğü Tarafından Kurulması ve İşletilmesi Hakkında Kanun (1989)
- TC Anayasası 133. md. değişikliği (1993)
- 3915 sayılı kanunla onaylanan Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi (1993)
- 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun (1994)
- 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, Yönetmelikler ve Tebliğler. Ankara: RTÜK, 1996. İzmir

TRT (2002), Genel Yayın Planı, Genel yayın Planı 2003, TRT Yayın Planlama ve Koordinasyon ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı, Ankara

İnternet Siteleri

Kejanlıoğlu, B. (2001) “Radyo-TV Yayıncılığı Siyasası”, www.bia.net-07.04.2004

<http://www.trt.net.tr/saytek/1024/main.html>

<http://www.rtuk.gov.tr/main.html>

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor01_6.html